

बर्गद्रिष्टि

Bargadristi Weekly

साप्ताहिक

वर्ष ७ अंक ३७ पूर्णाङ्क ३२३

२०७९ चैत १३ गते सोमबार

Monday, 27 Mar. 2023

पृष्ठ ८

मूल्य रु. १०-

पहिचानसहितको संघीयताका लागि 'संघीय जनगणतंत्र' अपरिहार्य

काठमाडौं। प्रदेश १ को प्रदेशसभा बैठकले फागुन १७ मा प्रदेशको नाम 'कोशी' राखेदेखि प्रदेश १ अशान्त छ। आन्दोलित छ। आन्दोलनमा भएको प्रहरी दमनका कारण पहिचान आन्दोलनको अधिभयन्ता लाजेहाड लिम्बू (पदम) को मृत्यु समेत भएको छ। एकजना आन्दोलनकारीको मृत्यु भएर्थाउँ आन्दोलन थप सशक्त र व्यापक बढे गएको छ। प्रचण्ड नेतृत्वको सरकारले भने आन्दोलनको माग सम्बोधन गर्ने भन्दा पान कथित छानिका समिति बनाएर आन्दोलनलाई मत्थर, शिथिल पान अनेकन प्रयास गरिरहेको छ। तर आन्दोलन भने सशक्त र व्यापक बढे गएको छ। प्रदेश १ मा भएको पहिचानसहितको संघीयताको मागले राज्यपुर्सर्वनासब्बनी पहिलो संविधानसभाको व्यापारेटलाई कार्यान्वयनमा लैजानुपर्ने अवस्थामा पुऱ्याउने देखिएको छ।

कोशी प्रदेश खारेज गरेर पहिचानका आधारमा प्रदेश नामाकरणका लागि जारी आन्दोलनप्रति ऐक्यबद्धता र सहभागिता व्यापक बनिरहेको छ। उत्तीर्णित जातीय पहिचानका आधारमा संघीयताको निर्माण गरिरुपदेश भनेर लामो समयदेखि स्पष्ट धारणा राख्दै आएको नेकपा (क्रान्तिकारी माओवादी)ले सिमाङ्कन र नामांकनका लागि प्रदेश १ मा जारी जनताको आन्दोलनलाई न्यायोचित ठहराएको छ। र, सबैखाले

शोषण तथा उत्पीडनबाट मुक्तिका लागि १ नं. प्रदेश लगायत देशभरिका आम शोषित उत्तीर्णित वर्ग, जाति, क्षेत्र तथा लिङ्गका जनतालाई संघीय जनगणन्त्र नेपालको स्थापनाको दिशामा एकताबद्ध भएर अगाडि

बद्ध हार्दिक आह्वान समेत गरेको छ।

क्रान्तिकारी माओवादीका महासचिव मोहन वैद्य किरणले एक सार्वजनिक वक्तव्य जारी गर्दै भनुभएको छ, "सिमाङ्कन तथा नामाकरणको विषयलाई लिएर केही

दिन यता १ नं. प्रदेशका जनता सडकमा सङ्घर्ष गरिरहेका छन्। हाम्रो पार्टी यसलाई न्यायोचित ठान्छ। तर, कथित संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र अन्तर्गत हुने कुनै पनि प्रकारको नामाकरणबाट बाँकी ८ येजमा

'कोशी' खारेजी आन्दोलनमा प्रहरीको कुटाइबाट घाइते पदम लिम्बूको निधन, आन्दोलन थप चकै

काठमाडौं। प्रदेशको नाम 'कोशी' खारेजको माग गर्दै भएको आन्दोलनमा सहभागी हुने क्रममा घाइते भएको पहिचानवादी नेता पदम लिम्बू 'लाजेहाड' को निधन भएको छ। प्रदेशको नाम 'कोशी' हटाउनुपर्ने माग राखी यही चैत ५ गते विराटनगरमा भएको विरोध प्रदर्शनमा प्रहरीको कुटाइबाट घाइते लाजेहाडको उपचारका क्रममा चैत १० गते बिहान धरानस्थित बीपी कोइराला स्वास्थ विज्ञान प्रतिष्ठानमा निधन भएको हो।

विराटनगरमा भएको जनप्रदर्शनका क्रममा निषेधाज्ञा तोडेर अगाडि बढेपछि सशस्त्र प्रहरीले लाठीचार्ज गर्दा उनी घाइते भएको प्रदेश नम्बर १ पुनः नामांकन संयुक्त संघर्ष समितिले जनाएको छ। बीपी प्रतिष्ठानको आईसीयुआ उपचारले लिम्बूको थप उपचारका लागि हेलिकप्टर चार्टर गरी काठमाडौं लाने तयारी भइरहेका बेला निधन भएको संघर्ष समितिले जनाएको छ।

धरान-१५ का पदम लिम्बूलाई सहिद

शोषण गर्ने माग गरिएको छ। संयुक्त संघर्ष समितिले विज्ञप्ति जारी गरी भनेको छ,

'लाजेहाडको हत्याको जिम्मा प्रदेश १ लाई षडयन्त्रपूलक ढाँचे कोशी नाम राख्ने ८२ जना सांसदहरू, पार्टीहरू, मुख्यमन्त्री हिक्मत कार्की र वर्तमान प्रधानमन्त्री एवं नेपाल प्रहरीले लिनु पर्दछ।' लिम्बू हत्याको अमुसन्धान गर्न छानिबन आयोग गठन गर्ने माग गरिएको छ।

४२ वर्षीय लाजेहाड संघीय लोकतान्त्रिक राष्ट्रिय मञ्च सम्बद्ध लिम्बुवान भोलेन्ट्रिको केन्द्रीय सह (कमान्डर थिए।) ४२ वर्षीय लाजेहाड २०५२ सालदेखि लिम्बुवान आन्दोलनमा सक्रिय थिए।

लाजेहाडको शब बीपी प्रतिष्ठानको शब गृहमा राखिएको छ। संघीय लोकतान्त्रिक राष्ट्रिय मञ्चका जिल्ला अध्यक्ष अम इजमका अनुसार उनको अन्तिम संस्कार परिवर तथा पार्टीको निर्णयानुसार गरिनेछ। प्रदेशको नाम 'कोशी' राखिएकोप्रति असन्तुष्टि जनाउँदै पहिचान पक्षधरले गरेको आन्दोलनका कारण प्रदेश १ मा थप झडपको स्थिति बन्दै गएको छ।

जनतासँग नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी)मन्त्र अभियान चलाउने निर्णय गर्दै प्रदेश १ को बैठक सम्पन्न

अप्सरा बानिया
इटहरी नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी) प्रदेश नम्बर १ को तेस्रो बैठक सम्पन्न भएको छ। यहि चैत ९ र १० गते बसेको बैठकले जनतासँग जनसाक्षर विस्तार गर्ने लक्ष्य सहित "जनतासँग नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी)" भने दुर्गम हिमाने अभियान संचालन गर्ने निर्णय गरेको हो। यहि चैत २४ गते भाषा देखि सुरुवात गरेर प्रदेशको १४ वटै जिल्लामा पार्टीले अभियान चलाउने भएको छ।

दुई दिन सम्म चलेको बैठकले भाखैर मक्षिकाधातका कारण निधन हुनुभएका पार्टी केन्द्रिय सदस्य कमरेड तारा थापाको निधनमा शोक प्रस्ताव पारित गरेको छ यस्तै पार्टी, जवस र मोर्चाहरूको संगठन विस्तारलाई तिक्रित दिने, सामाजिक कुरूती विश्वद्वको अभियान चलाउने, एकता, ध्वनीकरण र संगठन सुदिकरण अभियानमा लान्ने जस्ता निर्णयहरूको लिएको छ।

गत माघ ४ गते सम्पन्न बाँकी ८ येजमा

कमरेड तारा थापाको स्मृतिमा श्रद्धाङ्गली समा

अप्सरा बानिया

धरान। नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी) का केन्द्रिय सदस्य कमरेड तारा थापाको स्मृतिमा श्रद्धाङ्गली सभा गरिएको छ। बुधबार धरान उपमहानगरपालिका १९ मा रहेको द्विवर्गत तारा थापाको बुवाको घरमा श्रद्धाङ्गली सभा गरिएको हो।

नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी)प्रदेश समितिको आयोजनामा गरिएको श्रद्धाङ्गली सभामा पार्टीका स्थायी कमिटी सदस्य परी थापाको उपस्थिती रहेको थियो। थापाले महासचिव मोहन वैद्यको तरफाट पठाएको

समवेदना पत्र हस्तातरण गर्नु भएको थियो। उहाँले तारा थापाको निधनले क्रान्तिकारी कम्युनिस्ट बाँकी ८ येजमा

६ बुँदे माग पूरा गर्न क्रान्तिकारी माओवादी सम्बद्ध मजदुर र किसान महासंघको जोडदार माग

काठमाडौं। नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी) सम्बद्ध अखिल नेपाल क्रान्तिकारी ट्रेड युनियन महासंघ र अखिल नेपाल किसान महा�संघ(क्रान्तिकारी)ले संयुक्त रूपमा ६ बुँदे माग पूरा गर्न जोडदार माग गरेका छन्। मजदुर र किसानले भोग्नुपरेका साफा मागहरू अगाडि सार्वै यी मागहरू पूरा गर्न जोडदार माग गरेका हुन्। अखिल नेपाल क्रान्तिकारी ट्रेड युनियन महासंघका अध्यक्ष दिनेश शर्मा सामर र अखिल नेपाल किसान महासंघ(क्रान्तिकारी)का अध्यक्ष सीताराम तामाङले संयुक्त रूपमा जारी प्रेस विज्ञप्तिमा ६ बुँदे माग अगाडि सारिएको हो।

प्रेस विज्ञप्तिमार्फत, अगाडि सारिएका मागहरूमा '१- खेतीको समयमा रसायनिक मलको अभाव हुने गरेको छ। भने यो समयमा मलको मूल्य वृद्धि हुनु किसानको लागि अत्यन्त दुःखदायी कुरो हो। मूल्यवृद्धि अविनाशक रोकीयोसु र समयमै किसानलाई मल, बिड उपलब्ध गराइयोसु। साथै, मुलुकिभै प्रारज्ञारिक खेतीको प्रबन्धन हुने व्यवस्था गरियोसु।

२- विदेशबाट आयात हुने कृषि उत्पादनलाई निरुत्साहित गरी रेताने उत्पादनलाई संरक्षण र सम्बद्धन गरिनुपर्नेमा विदेशबाट विषानीकी अध्यक्ष दूध, तरकारी, पशुपालनी आदिको उत्पादन आयात भइरहेकै छ। त्यस प्रकारको आयातमा विषानी अवशेष परीक्षण कडाइँग लागू गरियोसु।

३-दिनदै बजारमा मूल्यवृद्धि भइरहेको छ र कालाबाजारीयाहरू मोटाइरहेका छन्। सरकारले मूल्यवृद्धि रोकेर कालाबाजारीयामाथि कडा कारबाही भइरयोसु।

४- साइक्ल, टेलागाढामा काम गर्ने बाँकी ८ येजमा

नेकपा(क्रान्तिकारी माओवादी) निकट नेपाल दलित मुक्ति

मोर्चासहीत सात दलित सङ्गठनले जातीय विभेदविरुद्धको दिवस मनाए

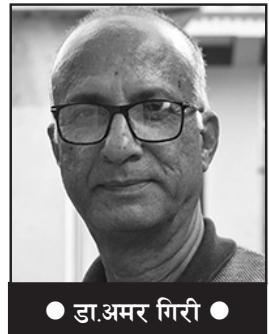

काठमाडौं। जातीय विभेदविरुद्धको दिवस २१ मार्चका सन्दर्भमा विभिन्न राजनीतिक पार्टीहरूसँग आबद्ध दलित समुदायसँग सम्बन्धित सङ्गठनहरूले अन्तर्राष्ट्रिय अभियानको दलित समुदायसँग सम्बन्धित सङ्गठनहरूले अन्तर्राष्ट्रिय

जातीय विभेद उन्मूलन दिवस मनाएका

मनाए। नेकपा

पर्यावरण, पर्यावरणीय दृष्टिकोण र समालोचना

● डा.अमर गिरी ●

9. ઉઠાન

पर्यावरणीय सामालोचनाको आरम्भ भएको धेरै वर्ष भएको छैन । नेपाली साहित्यमा यसको प्रवेश त अझ पछि भएको हो । यस विषयमा अझ गम्भीर विमर्श हुन र लेखिबाँकी नै छ । प्रकृतिलाई विषय बनाएर नेपाली मध्टाहरूले कलाउन चलाउन थालेको भने आधुनिक युगको आरम्भ हुनुभन्दा पाहिलोदीखि हो । प्राथमिक कालीन कवि भानुभक्त आचार्यके कवितामा प्रकृतिले प्रवेश पाएको छ । आधुनिक युगको आरम्भपछि खासगरी स्वच्छन्दतावादी मध्टाहरूले प्रकृतिलाई विषय बनाएर प्रशस्त रचनाहरू सिर्जिएको पाइन्छ । पर्यावरणीय साहित्यको मर्मअनुसार कलम चलाउन सुरु गरिएको भने धेरैपछि मात्र हो । पर्यावरणीय साहित्यचिन्तन र सिर्जनाको अरम्भ मूलतः बिसौं शताब्दीको उत्तरार्द्धतिरबाट भएकोले नेपालमा पर्यावरणीय साहित्यसम्बन्धी विमर्श र सिर्जनाको आरम्भ पनि पछि भएको हो । पर्यावरणीय साहित्यसिर्जनाका साथसाथै पर्यावरणीय समालोचना पनि नेपाली साहित्यमा समृद्ध हुन बाँकी नै छ । पर्यावरणीय साहित्यचिन्तन र सिर्जना पर्यावरणसँग जोडिएको छ । पर्यावरणीय समालोचना पर्यावरणीय साहित्यको अध्ययन, विश्लेषण र मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित छ ।

पर्यावरणलाई आज जुन रूपमा हेरिएको छ र परिभाषित गरिएको छ, प्राचीन समयमा यस रूपमा हेरिएको र परिभाषित गरिएको पाइन्न। पूर्व र पश्चिम द्वैतिरका समाजमा प्रकृतिप्रति प्रेम, त्यसको मानवीकरण र आफूलाई त्यसको अभिनन अङ्ग ठान्ने दृष्टिकोण पाइन्छ तर त्यो दृष्टिकोणबन्धा पर्यावरण सम्बन्धी आजको दृष्टिकोण भिन्न रहेको छ। पर्यावरणप्रतिको आजको नेपूर द्रवाद नेपाल नाइछ। पर्यावरणवाद पर्यावरणसम्बन्धी दृष्टिकोण र आन्दोलन दुवै हो। यस अर्थमा यो अलि बढी राजनीतिक पनि छ। पारिस्थितिकीवाद र पर्यावरणवाद अन्तरसम्बन्धित छन् र दुवैको सरोकार प्रकृति, पर्यावरण, जीवन, तीमाथिको प्रहार, तिनको विनाश र संरक्षण नै हुन्। पर्यावरणीय साहित्य र समालोचनाका सरोकारका विषय पनि यिनै हुन्।

२. पर्यावरण र पर्यावरणीय

र सिर्जना यसबाट प्रभावित
रहेका छन् । पर्यावरणसम्बन्धी
दृष्टिकोणहरूबाट पर्यावरणीय
समालोचना पनि प्रभावित
रहेको छ । यस आलेखमा
पर्यावरण, पर्यावरणीय सङ्कट,
पर्यावरणसम्बन्धी दृष्टिकोण
र पर्यावरणीय साहित्यका
बारेमा थोटो चर्चा गर्दै
पर्यावरणीय समालोचनाका बारेमा
सङ्क्षिप्तमा छलफल गरिएको छ ।

यी सबै मण्डलहरूको पारस्परिक सम्बन्धबाटै जीवन र जगत् चलेको छ । पारिस्थितिक चक्रबाटै जीवन र जगत्को अस्तित्व सम्भव भएको हो । जैविक र अजैविक वस्तुहरू एक-अर्कासँग जोडिएका छन् । परस्परको सम्बन्धबाटै जीवनचक्र चल्दै आएको छ । पर्यावरण खण्डित हुनु भनेको जीवन र जगत्को अस्तित्व नै खण्डित हुनु दे-

आधिपत्यको अवधारणालाई
मलजल गयो र हुक्यो ।
यसको मूलमा 'मानवकोन्द्रित'
वा 'मानवअस्तित्व' प्रथम
भन्ने अवधारणा थियो ।
यसलाई 'प्रमेयथिनवादी'
'उत्पादकतावादी' दृष्टिकोण भनेसँग
पनि आलोचना गरिएको पाइङ्छ ।
बढ्दो जनसङ्ख्या, उभेक्षाकावादी
चरित्रको विकास, नैतिक मूल्यमान
हास आदिलाई पनि पर्यावरणीय

यससँगसँगै प्रकृति र पर्यावरणमाथि
भएको अतिक्रमणको प्रतिवाप
पनि बढौदै गयो । उपयोगितावादी
चिन्तक जेस्स मिलले मनुष्यको
गतिविधिलाई अतार्किक भन्नै
प्रकृतिसम्बन्धी अतार्किक
गतिविधिको आलोचना गरे
जेस्मी बेन्थमले जनवरमाथिको
अत्याचारको आलोचना गरे
र त्यसलाई त्याज्य ठाने
मार्कसले प्रकृतिमाथिको

प्रकृति यस चिन्तनको केन्द्रमा
रहेको छ । नर्बेली दार्शनिक
अर्ने नेइसले 'डिप इक्लोजी'
'सालो इक्लोजी' क्यब्बार्थी
भू-यथिनये शब्दको प्रयोग गरेका
थिए । अमेरिकी दार्शनिक एवं
प्रकृति वैज्ञानिक लियोपेल्डका
पनि यस अवधारणाको विकासमा
योगदान रहेको छ । नेइसले
सतही पर्यावरणीय अवधारणाका
आलोचनाका क्रममा गहरा

विनाशका ठोस कारणहरू
पहिल्यात्र नसकेको आरोप
पनि लाग्दै आएको पाइन्छ । यस
आरोपमा सत्यको ढुलो अंश
पनि रहेको छ । यसमाथि
लागेको 'काल्पनिक' र 'विज्ञान
विरोधी' जस्ता आरोपहरूको
यसले तार्किक खण्डन गर्न
सकेको पाइन्छ ।

३.२ पर्यावरणीय नारीवाद

पर्यावरणीय नारीवादी
अवधारणाको विकास सन् १९७०
को दशकमा भएको मानिन्छ ।
प्रकृतिलाई प्रकृति समान ठान्डै यी
दुवै उत्तीर्णित छन् भन्ने दृष्टिकोण
पर्यावरणीय नारीवादले राख्छ ।
पर्यावरणीय नारीवादले नारीलाई
पर्यावरणसँग जोडिए यी दुवै
बिचका सम्बन्धहरूलाई रेखाङ्कन
मात्र गरेको छैन, पर्यावरण
संरक्षणका निमित गरिने सञ्चर्षहरू
नारीहरूको हितमा रहेको पनि
उल्लेख गरेको छ । पर्यावरणीय
नारीवाद खासगरी सन् १९८०को
दशकदेखि अभियानका रूपमा
सक्रिय हुन आरम्भ गरेको
हो । नारीहरूले शास्त्रअस्त्रको
आलोचना र पर्यावरण संरक्षणको
आन्दोलनलाई सँगसँग जोडेर
अघि बढाएका थिए । सन्
१९८०मा एमहर्स्टमा 'महिला
र पृथ्वीमा जीवन' शीर्षकमा
आयोजना गरिएको सम्मेलनमा
समाजले नारी र पुरुष दुवैलाई
सधै उपयोगका दृष्टिले हेरेकै
कारणले दुवैले सङ्कट र पीडाको
सामना गर्दैछन् भन्ने दृष्टिकोण
प्रस्तुत गरिएको थियो ।
पर्यावरणीय नारीवादलाई अगांडि

सार्वे श्रेयं फ्रान्सेली नारीवादी
फ्रान्कोइस यूबोनलाई दिइन्छ ।
सन् १९७४ मा प्रकाशित आप्नो
पुस्तक 'ले फिरिनिस ओ ला
मार्ट'मा उनले यसको चर्चा गरेकी
छन् । उनका विचारमा पर्यावरण
सङ्कट पुरुषसँग सम्बन्धित रहेको
छ । उसका कारणले पर्यावरणीय
सङ्कट निमित्ताण्हो हो ।

नारीवादकै एक शाखाका रूपमान हेर्ने गरिन्छ । यसभित्र समान धारणाहरू भने छैनन् । नारीवादी आन्दोलनमा पाइने विविध विचारहरूको छाप यसमा परेको छ । यसैअनुरूप पर्यावरण र नारीका सम्बन्धमा धारणाहरू प्रस्तुत गरिएका छन् । यसो भए पर्नि उनीहरूका बिचमा कयौं महत्वपूर्ण विषयमा समान बुझाइ र दृष्टिकोणहरू रहेका छन् । पर्यावरणीय नारीवादले प्रकृति र नारीलाई अन्तर्सम्बन्धित गर्दै धिनका समस्याहरूलाई प्रस्तुत गर्दै आएको पाइन्छ । यसले धर्म, संस्कृति र साहित्यमा प्रकृति र नारीको सम्बन्धलाई हेर्छ र प्रकृति एवम् नारीमाथिको उत्पीडनमा पाइने समानतालाई उल्लेख गर्दै त्यसको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्छ । यसले प्रकृति र नारीमाथि हुने उत्पीडनको निरन्तर प्रतिवाद गर्दै आएको छ र दुवैको सम्मानमा जोड दिएको छ । पर्यावरणीय नारीवादीहरू पितृसत्तात्मक समाजको

प्रकृत र नारीमाथिको दमनलाई
लिन्छन् । यस्ता मूल्य एवम्
विश्वासहरूले नारीहरूको ज्ञान र
कार्यका साथसाथै प्रकृतिसँगको
उनीहरूको निकट र आत्मीय
सम्बन्धलाई अस्वीकार गर्छन्
(नायर, सन् २०११, पृ.२४९) ।
नायर पर्यावरणीय अभियान
र समालोचनामा पर्यावरणीय
नारीवाद सम्भवतः सबैभन्दा
महत्वपूर्ण धारणा हो भनेर पनि
उल्लेख गर्छन् । पर्यावरणीय
नारीवादमा संस्कृतिले नारीलाई
पुरुष अधीनस्त बनाउन महत्वपूर्ण
भूमिका सम्पादन गरेको छ भन्ने
विषयलाई गम्भीरतापूर्वक उठाइन्छ
र नारीहरू प्रकृतिसँग निकट रहेका
छन् भनिन्छ । जसरी पितृसत्तात्मक
विचारधाराले नारीमाथिको
पितृसत्तात्मक उत्पीडनलाई वैध
ठह्याउँछ ।

सहृदय कोशीय रूपमा पर्यावरणलाई चारैतिर फैलाएको वा रहेको वातावरणका रूपमा अर्थाइएको पाइन्छ । पर्यावरणका जैविक अजैविक घटकहरू रहेका छन् । यी दुवै घटकको योगबाट पर्यावरणको निर्माण भएको छ ।

जलवायु परिवर्तनले जीवनका सम्पुर्ख गम्भीर सङ्कट खडा गरेको छ । पर्यावरण विनाशकै कारण जैविक विविधतामा हास आएको छ । जैविक विविधतामा आएको हासले पारिस्थितिक प्रणालीमा गम्भीर असर परेको छ ।

गम्भीर बनायो । रसाले
प्रकृतिलाई अपार महत्व दिए र
‘प्रकृतितर्फ फर्क’ भने । उनको
प्रभाव साहित्यमा पनि पायो ।
साहित्यमा स्वच्छ-दातावादी
धाराको जन्ममा रसोको चिन्तनले
महत्वपूर्ण भूमिका सम्पादन
गयो । स्वच्छ-दातावादीहरूले

दायित्व थियो । बीसों शताब्दीक
पूर्वार्धसम्प्र 'इकोलोजी'लाई
'बायोलोजी' अन्तर्गत राखिए
अध्ययन गरिन्थ्यो । यसके
प्रमुख उद्देश्य पर्यावरण र जीवित
अस्तित्वबचको सम्बन्धको
अध्ययन थियो । सन् १९६८
पछिमात्र पर्यावरणसम्बन्ध

भनर आलोचना गर्छ । गहन पर्यावरणले नैतिक परिष्कारलाई उच्च महत्व दिएको पाइन्छ । गहन पर्यावरणवादीहरू मनुष्यमा चेतना र विवेक भएकोले उनीहरूले यसको प्रयोग प्रकृतिसँग सङ्गसङ्गै हिँडन, एकीकृत भएर रहन र समग्र अस्तित्वको रक्षाका निमित गर्न सकुपर्छ भन्नुन् । यसको प्रकृतिकेन्द्रित पवित्रतावादी धारणालाई यसै सद्बध्मा हेर्ने र विश्लेषण गर्ने गरिन्छ । यसले मनुष्य आफ्ना संकीर्ण स्वार्थहरूबाट माथि उठुपर्ने कुरालाई अत्यधिक छन् । पर्यावरणीय नारीवादल प्रकृति र नारीलाई अन्तर्सम्बन्धित गर्दै यिनका समस्याहरूलाई प्रस्तुत गर्दै आएको पाइन्छ । यसले धर्म, संस्कृति र साहित्यमा प्रकृति र नारीको सम्बन्धलाई हेर्छ र प्रकृति एवम् नारीमाथिको उत्पीडनमा पाइने समानतालाई उल्लेख गर्दै त्यसको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्छ । यसले प्रकृति र नारीमाथि हुने उत्पीडनको मिरन्तर प्रतिवाद गर्दै आएको छ र दुवैको सम्मानमा जोड दिएको छ । पर्यावरणीय नारीवादीहरू पितृसत्तात्मक समाजको

महत्व त दिन्छ नै, त्यस
अनुरूपको संस्कृतिको निर्माणमा
पनि जोड दिन्छ । सांस्कृतिक
रूपमा मनुष्यको परिष्कार चाहनु
र प्रकृतिको महत्वलाई केन्द्रमा
राख्ने संस्कृतिको निर्माणलाई
प्राथामिकतामा राख्नुलाई गहन
पर्यावरणको एक महत्वपूर्ण
विशेषताका रूपमा उल्लेख
गर्ने गरिन्छ । प्रकृतिलाई महत्व
प्रदान गर्ने, मानव अस्तित्व
प्रकृतिको अस्तित्व विना सम्भव
छैन भन्ने ठान्ने, प्रकृति र समस्त
प्राणीबीच सुसम्बन्धको आग्रह
राख्दै पुँजीवादको आलोचना गर्ने
यसको दृष्टिकोण प्रश्नासनीय रहे
पनि प्रकृति र पर्यावरणसम्बन्धी
यसका हेराइ र बुझाइ बढी
भावुक, आत्मिक, पवित्रतावादी,
स्वच्छन्दतावादी, आदर्शवादी
र अतार्किक रहेका छन् । यिनै
आधारमा यसको तिखो आलोचना
पनि हुँदै आएको छ । गहन
पर्यावरणात्मीयका माथि पर्यावरणा

सरल अर्थमा पृथ्वीको बाह्य परिवेश नै पर्यावरण हो । यसभित्र हावा, पानी, माटो, चट्टान, प्रकाश, वनस्पति, मानव, मानवतेर प्राणी एवम् मानवीय क्रियाकलाप सबै पर्दछन् । पर्यावरणलाई समस्त जीवनजगत्को आधारका रूपमा लिइन्छ । पर्यावरणको निर्माण स्थलमण्डल, वायुमण्डल, जीवमण्डल र जलमण्डलबाट भएको छ । चट्टान र खनिज स्थलमण्डलका मुख्य घटक हुन् । मानव र मानवतेर प्राणी एवम् वनस्पतिको अस्तित्व यही मण्डलमा रहेको छ । वायुमण्डल पृथ्वीको ग्याँसीय आवरण हो । वायु ग्याँसहरूको मिश्रणका रूपमा रहेको छ । यसमा अक्सिजन, नाइट्रोजन, कार्बनडाइअम्साइड, जलवाय्ध, धूलोका कणहरू लगायत अन्य ग्याँसहरूको मिश्रण रहेको हुन्छ । पानी रहेको भू-भाग जलमण्डल हो । पृथ्वीको ७० प्रतिशतभन्दा बढी भू-भाग पानीले ढाकिएको छ । पानी बिना जीवनको अस्तित्व सम्भव छैन । पर्यावरणका सन्दर्भमा जलचक्रको महत्व धैरै रहेको छ । जीवमण्डलले जीवजन्तु, सूक्ष्म जीव र वनस्पतिका सापेक्षिक प्रभाविलाई बम्भाउँदै ।

कारणहरू रहेका छन् । प्राकृतिक कारणहरू यसका निमित्त निकै कम जिम्मेवार छन् । मनुष्यकृत कारणहरू नै यसका निमित्त मुख्य रूपमा जिम्मेवार छन् । कारणहरू आर्थिक राजनीतिक एवम् सांस्कृतिक पक्षहरूसँग सम्बन्धित छन् । औद्योगिक क्रान्ति एवम् पुँजीवादको विकासभन्दा अधिमनुष्यका अगाडि पर्यावरण विनाशको समस्या थिएन । यसैकारण पर्यावरणसम्बन्धी विमर्श पनि चलेको पाइन । प्रकृति र मनुष्यका बिचमा औद्योगिक क्रान्तिपछिको जस्तो द्रव्य थिएन । पुँजीवादको विकाससँगसँगै पर्यावरणसम्बन्धी समस्याहरू बढ्दै जान थालेपछि नै पर्यावरणसम्बन्धी चासो पनि बढ्यो । बीसौं शताब्दीको आरम्भ देखि पर्यावरणलाई जीवनसँग गाँसर गम्भीरतापूर्वक हेर्न थालियो र पर्यावरण र जीवित अस्तित्वका बिचको सम्बन्धको बारेमा छलफल चल्न सुख गयो (हेउड, सन् २००७, पृ.२५५) । प्राचीन समयमा प्रकृति, मनुष्य र पर्यावरणका विषयमा चल्ने छलफल भन्दा विषयबस्तु र हेगाइ दुवै दृष्टिकोणले यो भिन्न शिरोमणि । पुँजीताल्ले पर्कीतिमाणि

प्रकृतिलाई आफ्ना रचनाहरूको
केन्द्रीय विषयस्तुमात्र बनाएनुपरि
प्रकृतिप्रति अत्यन्तै आत्मीय
दृष्टिकोण अपनाउन आग्रह
पनि गरे। स्वच्छन्दतावाद
यान्त्रिकीकरण र त्यसले
निर्माण गरेको परिस्थितिप्रतिको
प्रतिक्रिया पनि थियो (मिश्र,
सन् २०१०, पृ. १००)।
स्वच्छन्दतावादीहरूले आफ्ना
रचनामा अत्यन्त हार्दिक ढंगले
प्रकृतिको महिमा गाए र मनुष्य
र पर्यावरणबिचको संवेदनशील
सम्बन्धलाई प्रस्तुत गरे (नायर,
सन् २०११, पृ. २४४)। अठाराँ
र उनाइसँॊ शताब्दीमा पुँजीवाद
र उपनिवेशवादले प्रकृतिलाई
मानव हितका निमित्त उपयोग
गर्ने भीतिलाई अफ बतियो
अधि बढाए। यो 'मानव हित
व्यवहारतः' पुँजीपतिहरूको
हित थियो। सतातन्त्र
उनीहरूसँॊ जोडिएको थियो।
उपनिवेशवादले औपनिवेशिक
मुलुकको प्रकृति र पर्यावरणलाई
आफ्ना हितहरूका निमित्त प्रयोग
गच्यो। नायरका अनुसार यसले
उपनिवेशका नागरिकलाई
प्रकृतिको अङ्गको रूपमा हर्ने र
उनीहरूलाई आदिम र असभ्य
दाने प्रतिलिपाई आगाडि ल्याए।

गम्भीरता पनि बढ़यो र ये
राजनीतिक अवधारणासहित
हरित आन्दोलनका रूपमा
आगाडि आयो (हेउड, सन्
२००७, पृ. २५५)। पर्यावरण
सम्बन्धमा विभिन्न दृष्टिकोणहरू
देखा परे र आन्दोलनहरू त्यसै
अनुरूप ढेरिए।

३.९ गहन पर्यावरण (Deep Ecology)

पर्यावरणीय अध्ययनमा
यस अवधारणालाई महत्वपूर्ण
मानिन्छ। यस अवधारणाबाबत
पर्यावरणीय आन्दोलनहरू गम्भीर
रूपमा प्रभावित रहेंदै आएक
छूं। गहन पर्यावरणमा विश्वास
गर्नेहरूको निम्नि पृथ्वी र पर्यावरण
प्रथम हुन्। गहन पर्यावरणले
मानवकोन्द्रित अवधारणाले
मनुष्यलाई प्रकृति र पर्यावरणसँग
अलग गर्दै भन्ने ठान्छ :
प्रकृतिको शोषणको कारक मान्दै
(नायर, सन् २०११, पृ. २४६)
गहन पर्यावरणको जोड
पर्यावरणीय सन्तुलन निर्माणमा
रहेंदै आएको छ। यसका निम्नि
मानिसहरूको आवश्यकताभन्द
पर्यावरणीय सन्तुलन महत्वपूर्ण
रहेको छ। यस अवधारणालाई
पर्यावरणकोन्द्रित अवधारणाका
रूपमा अगारिने गरिन्छ

अनेमसंघ (क्रान्तिकारी)को चितवन जिल्ला भेला सम्पन्न, शान्ति बिकको नेतृत्वमा १५ सदस्यीय जिल्ला कमिटी निर्वाचित निर्माण

चितवन। नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (क्रान्तिकारी माओवादी) निकट अखिल नेपाल महिला संघ (क्रान्तिकारी)को चितवन जिल्ला भेला सम्पन्न भएको छ। संगठनकी केन्द्रीय अध्यक्ष अमिका मुडभरीको प्रमुख आतिथ्यतामा सम्पन्न भेलो शान्ति बिकको नेतृत्वमा १५ सदस्यीय जिल्ला कमिटी निर्वाचित गरेको छ। जस अन्तर्गत अध्यक्ष शान्ति बिक, उपाध्यक्ष मधु बजार्इ, सचिव अरुणा राजत

, सह सचिव सरस्वती खड्का, कोषाध्यक्ष नविना बिकलाई निर्वाचित गरेको छ।

त्यसैगरी भेलाले सदस्यहरूमा कुसुम खड्का, भगवती घिमिरे, सुनिता बिक, कमला दवाडी, माया चौधरी, सुशीला बिक, इन्दिरा परियार, मिना बिक, कल्पना बोलाखो, आरती बिक। ३ सदस्य पछि थप गर्ने गरी १९ सदस्य जिल्ला सामितिलाई निर्वाचित गरेको थिए।

कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि अमिका मुडभरी र अन्य अतिथिहरूमा जिल्ला इन्चार्ज बिकास, जिल्ला सेक्रेटरी बाबुराम, संगठन कि प्रदेश संयोजक धनमाया निरौला र पार्टी केन्द्रीय सल्लाहकार दिवाकर न्यौपने हुनुहुन्थ्यो। भगवती घिमिरेले स्वागत मन्तव्य राख्नुभएको कार्यक्रममा अमिका मुडभरी, धनमाया निरौला र बाबुराम व्यासिले सम्बोधन गर्नु भएको थिए।

पोखरा। अखिल नेपाल महिला संघ क्रान्तिकारी ४ नं. प्रदेश समिति गठन गरिएको छ।

अखिल नेपाल महिला संघ क्रान्तिकारीका केन्द्रिय अध्यक्ष अमिका मुडभरीको प्रमुख आतिथ्यतामा भएको भेलाले देवि थापाको अध्यक्षतामा ४ नं. प्रदेशको २ जना सदस्य पछि थने गरी १५ सदस्यीय प्रदेश समिति गठन गरिएको छ। अध्यक्षमा देवि थापा चुनिनु भएको छ।

नव निर्वाचित प्रदेश समितिमा अध्यक्ष : देवि

थापा, उपाध्यक्ष : शुशिला थापा, सचिव : उर्मिला श्रीस, सहसचिव : कल्पना विन्दु गौतम, कोषाध्यक्ष : हेम कुमारी आले र सदस्यहरूमा सिता परियार, बिष्णु राना, लक्ष्मी मल्ल, गिता पाण्डे, विनिता तामाङ, उजेली रानाभाटा, तेज कुमारी थार्ति मगर, बिना बुढाथेकी हुनुहुन्छ। २ जना सदस्य पछि थने गरी १५ सदस्यीय प्रदेश समिति गठन गरिएको छ।

४ नं. प्रदेश समिति सल्लाहकारहरूमा खुमित गुरुङ र राधिका अधिकारी हुनुहुन्छ।

अखिल नेपाल महिला संघ क्रान्तिकारी ४ नं. प्रदेश समिति गठन

गोकर्णेश्वर नगरपालिकाको सार्वजनिक अपिल

जन्म दर्ताको लागि आवश्यक कागजातहरू :

- व्यहोरा खुल्ने गरी विवरण भरेको सूचना फाराम
- बालबालिकाको बाबु/आमाको नेपाली नागरिकताको प्रतिलिपि ।
- चालु आ.व.सम्मको मालपोत र घर जग्गा कर वा सम्पत्ति कर तिरेको रसिद ।
- अस्पतालमा जन्म भएको हकमा सम्बन्धित अस्पतालले जन्म प्रमाणित गरेको परिचयपत्रको प्रतिलिपि ।
- अन्य गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट बसाइसरी आएको भए बसाईसराई दर्ता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।

मृत्यु दर्ताको लागि आवश्यक कागजातहरू :

- व्यहोरा खुल्ने गरी विवरण भरेको सूचना फाराम
- मृतकको नागरिकता र सूचना दिन आउनेको नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।
- मृतकसँग सम्बन्ध जोडिने प्रमाणपत्र ।
- सूचना दिने व्यक्तिको नागरिकता नभएमा स्थानीय सर्जिमिन मुचुल्का ।
- चालु आ.व.सम्मको मालपोत र घर जग्गा कर वा सम्पत्ति कर तिरेको रसिद ।
- अन्य गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट बसाइसरी आएको भए बसाईसराई दर्ता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।

विवाह दर्ताको लागि आवश्यक कागजातहरू :

- दुलाहा दुलही दुवै उपस्थित भई व्यहोरा खुल्ने गरी विवरण भरेको सूचना फाराम ।
- दुलाहा-दुलहीको नागरिकताको प्रमाणपत्र/जन्मदर्ता

प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।

- दुलहीको नागरिकता नभएमा बाबु/आमा/दाजुभाइको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।
- चालु आ.व.सम्मको मालपोत र घर जग्गा कर वा सम्पत्ति कर तिरेको रसिद ।
- अन्य गाउँपालिका वा नगरपालिकाबाट बसाइसरी आएको भए बसाईसराई दर्ता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।

सम्बन्ध बिच्छेद दर्ताको लागि आवश्यक कागजातहरू :

- व्यहोरा खुल्ने गरी विवरण भरेको सूचना फाराम ।
- अदालतबाट सम्बन्ध बिच्छेद भएको फैसलाको प्रमाणित प्रतिलिपि ।
- पतिपत्नीको नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि १/१ प्रति ।
- चालु आ.व.सम्मको मालपोत र घर जग्गा कर वा सम्पत्ति कर तिरेको रसिद ।

बसाईसराई दर्ताको लागि आवश्यक कागजातहरू :

- व्यहोरा खुल्ने गरी विवरण भरेको सूचना फाराम ।
- नागरिकताको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।
- बसाईसराई गरी जाने आउने परिवारको विवरण ।
- जहाँ जाने हो त्यस ठाउँको जग्गाधनी प्रमाणपुर्जा ।
- बसाई सराई गरी आउनेको हकमा बसाई सराई गरी ल्याएको प्रमाणपत्र ।
- जाने-आउने सबै व्यक्तिको नागरिकता/जन्मदर्ताको प्रतिलिपि ।
- चालु आ.व.सम्मको मालपोत र घर जग्गा कर वा सम्पत्ति कर तिरेको रसिद ।

गोकर्णेश्वर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गोकर्णेश्वर, काठमाडौं, बागमती प्रदेश, नेपाल

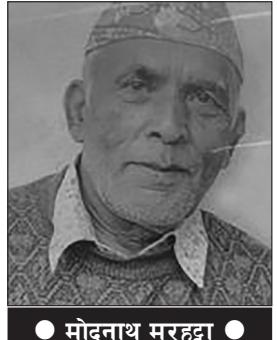
पर्यावरण...

त्यसैगरी प्रकृतिको
अतिक्रमणलाई पनि
वैध ठह्याउँछ भने दृष्टिकोण
पर्यावरणीय नारीवादलो राख्छ
(केरिंज, सन् २००७, पृ.५२८)।
पर्यावरणीय नारीवादमा लिङ्ग
र प्रकृतिको विषयमा गम्भीर
चर्चा गरिएको पाइन्छ। नायर
परिचयी चिन्तनमा पहिल्येदेखि
लैजिक मूल्यहरू र प्रकृतिलाई
एक अकाको विशेषमा
उभ्याउने प्रवृत्ति रहेको उल्लेख
गर्नेछ। प्रकृति र संस्कृतिलाई
एक-अकाका विरुद्धमा उभ्याउने
दृष्टिकोणका कारण प्रकृतिलाई
नारीपरक र संस्कृतिलाई
पुऱ्यपरक रूपमा हेरियो भन्ने
धारणा पनि नायरको रहेको
छ। यस अवधारणाले नारी
र प्रकृतिलाई समान ठाई
नारीलाई जमजोर रूपमा प्रस्तुत
गन्यो र प्रकृतिलाई जस्तै
उभ्योर्यां ठाण्यो। नारीलाई
बौद्धिक, तार्किक, वस्तुतर र
सार्वजनिक व्यक्तिका रूपमा
हेरिएन। उसको छाविलाई
आत्मपरकताका आधारमा
गढियो र उसको शरीरलाई महत्व
प्रदान गरियो। यसलाई
नारीको प्रकृतीकरण र प्रकृतिको
नारीकरणका रूपमा हेरिएको
छ। यस अवधारणाले नारीलाई
पुनरुत्पादक (Reproductive)
शरीरका रूपमा हेच्यो र अधिकार
एवम् भूमिकाबाट बचिन्त
गन्यो। नारी र प्रकृति दुवै
शेषणका सिकाक बने। प्रकृतिको
लैजिकीकरणको अवधारणाका
कारण प्रकृति र नारी दुवै
उत्तिकै प्रहारको निसाना बनेको
पाइन्छ। लिङ्गसम्बन्धी संस्कृतिक
अवधारणा नारी अस्तित्वको
विरोधमा अधिको। पुरुषस्ता निर्मित
छवि उसका हितहरूको अनुकूल
हुँय स्वार्थीय अवधारणालाई
पुऱ्यपरक रूपमा हेच्यो र पुरुष
वर्चर्वादलाई सार्वजनिक गर्न
एवम् त्यसको आलोचनात्मक
पाठलाई प्रस्तुत गर्न मात्र चाहन्न,
त्यसलाई समाप्त गर्न पनि
चाहन्छ। नारीवाद पुऱ्य र नारी
बिचको पुऱ्य निर्मित भेदलाई
समाप्त पार्श्व चाहन्छ र समानताको
सत्तामीमासाका पक्षमा रहेको
छ।

पर्यावरणीय नारीवादभित्रको
एटार धारा प्राणी हिंसा
र सिकाको विरोधमा
उभ्याउँदै आएको छ। यसले
खानामा मासुको प्रयोगको
आलोचना गर्ने र आफूलाई
शाकाहारीका रूपमा प्रस्तुत
गर्छ। यसे आधारमा यसलाई
'शाकाहारी नारीवाद'का रूपमा
उल्लेख गर्ने गरिन्छ। यसले
मूलतः पशुपालीहरूको निर्मित
संदर्भ गर्दै आएको छ। प्राणी
हिसाको प्रतिवाद र उनीहरूको
संरक्षणका निर्मित अन्दोलन
यसको मूल्य अस्तित्वको
सत्तामीमासाका वर्चस्वको
परिणामका रूपमा लिङ्गन् र
पुऱ्यहिंसा र मासु आधारित
खानाका बिचमा सम्बन्ध
स्थापित गर्नेछ। राजनीतिक
संस्कृतिक परिष्कारमा जोड दिने
यिनीहरूको विश्वास आचार र
त्यस अनुरूपको कार्यमा रहेको
पाइन्छ। पर्यावरणीय समाजवादी
नारीवादको पनि आफ्ना सीमाहरू
छन् तर उनीहरूले पर्यावरण
विनाशलाई समाजब्यवस्था,
सत्तात्त्व र विचारधाराको
व्यापक परिप्रेक्षणहरूको
पाइन्छ। पर्यावरणीय समाजवादी
नारीवादको पनि आफ्ना सीमाहरू
छन् तर उनीहरूले पर्यावरण
विनाशलाई समाजब्यवस्था,
सत्तात्त्व र विचारधाराको
व्यापक परिप्रेक्षणहरूको
पाइन्छ। पर्यावरणीय समाजवादी
नारीवादलाई अम्पल
रूपान्तरणको मार्क्सवादी
आन्दोलनसँग गाँझेम हेर्ने कुरामा
भने उदासिन रहेका पाइन्छन्।

३.३ तेस्रो विश्व पर्यावरणवाद
तेस्रो विश्व
पर्यावरणवादलाई तेस्रो
विश्वको अर्थात्, राजनीतिक,
समाजिक-सांस्कृतिक रिस्ती,
इतिहास एवम् समकालीन
विश्वमा सम्पन्नत परिचयी
मुलुकहरूको अर्थात्,
राजनीतिक, सांस्कृतिक तथा
पर्यावरणीय दृष्टिकोण र
गतिविधिहरूसँग संदर्भित
गरेको हेनुपर्छ। तेस्रो विश्वको
पर्यावरणीय रिस्ती र समस्यालाई
केन्द्रमा राखेको अस्तित्वमा
आएको यस दृष्टिकोणलाई
यिनीहरूले देखिएको छ। यसले
यिनीहरूको विश्वास आचार र
त्यसे अनुरूप व्यवहार गर्नुपर्छ
भन्नेछ। प्रकृतितरि गरिहो
प्रेम, अहिंसा र उदात्त मूल्यहरू
यिनीहरूले जोड दिँदै आएको
छन्। प्राचीन समयमा मनुष्यले
पाइन्छ र प्रकृति देवीप्रति गरिहो
अभिरुचि देखिन्छ। प्रकृतिलाई
यिनीहरू आमाका रूपमा हेरुपर्छ
र त्यसे अनुरूप व्यवहार गर्नुपर्छ
भन्नेछ। प्राचीन समयमा मनुष्यले
प्रकृतिलाई प्रेम र आदार दुवै
गर्दै भन्ने धारणा प्रस्तुत गर्दै
आज यसि त्यो अनुरूपीय छ
भन्ने दृष्टिकोण यिनीहरूको
रहेको छ। यसीहरूको पाइन्छ
महत्व तरीको विश्वास आचार र
वैधता प्रदानको विश्वमा
रहेको छ। यसले यिनीहरूको
दृष्टिकोण उत्तरायोनिवेशिक
सिद्धान्तबाट प्रप्रतित देखिन्छ।
उत्तरायोनिवेशिक पर्यावरणीय
दृष्टिकोणले पुँजीवाद
उपनिवेशवाद, अन्तर्राष्ट्रीय
समयाहरू भिन्न छन् र सम्पन्न
मुलुकका पर्यावरणसम्बन्धी
बुझाइ र गतिविधि तेस्रो
विश्वका मुलुकका दृष्टिमा
आतोच्य छन् भन्ने दृष्टिकोणमा
अदिःको छ। युहाहरू गरिबी
र पर्यावरणीय क्षयीकरणका
बिचमा गरिहो सम्बन्ध रहेको
चर्चा गर्दै एसिया र अफिकाका
मुलुकहरूलाई उदारान्दोलन
रहेको पाइन्छ। एडवर्ड सङ्केतका
रहेको पाइन्छ। एसिया एवम् भिन्न
मार्गको प्रस्ताव यस अवधारणामा
भए पनि पहिले विश्व र
तेस्रो विश्वसम्बन्धी यसका
अवधारणा र व्याख्या पर्यावरण
विनाश एवम् गरिबी, असमानता
र अन्यायका वास्तविक
कारणहरूलाई चिन्हित गर्न र
वैकियकाम राखेको छ। यसका
यिनीहरूको विश्वास आचार र
वैधता प्रदानको विश्वमा
रहेको छ। यसले यिनीहरूको
दृष्टिकोणले पुँजीवाद
उपनिवेशवाद, अन्तर्राष्ट्रीय
समयाहरू भिन्न छन् र सम्पन्न
मुलुकका पर्यावरणसम्बन्धी
बुझाइ र गतिविधि तेस्रो
विश्वका मुलुकका दृष्टिमा
आतोच्य छन् भन्ने दृष्टिकोणमा
अदिःको छ। युहाहरू गरिबी
र पर्यावरणीय क्षयीकरणका
बिचमा गरिहो सम्बन्ध रहेको
चर्चा गर्दै एसिया र अफिकाका
मुलुकहरूलाई उदारान्दोलन
रहेको पाइन्छ। एडवर्ड सङ्केतका
रहेको पाइन्छ। एसिया एवम् भिन्न
मार्गको प्रस्ताव यस अवधारणामा
भए पनि पहिले विश्व र
तेस्रो विश्वसम्बन्धी यसका
अवधारणा र व्याख्या पर्यावरण
विनाश एवम् गरिबी, असमानता
र अन्यायका वास्तविक
कारणहरूलाई चिन्हित गर्न र
वैकियकाम राखेको छ। यसका
यिनीहरूको विश्वास आचार र
वैधता प्रदानको विश्वमा
रहेको छ। यसले यिनीहरूको
दृष्टिकोणले पुँजीवाद
उपनिवेशवाद, अन्तर्राष्ट्रीय
समयाहरू भिन्न छन् र सम्पन्न
मुलुकका पर्यावरणसम्बन्धी
बुझाइ र गतिविधि तेस्रो
विश्वका मुलुकका दृष्टिमा
आतोच्य छन् भन्ने दृष्टिकोणमा
अदिःको छ। युहाहरू गरिबी
र पर्यावरणीय क्षयीकरणका
बिचमा गरिहो सम्बन्ध रहेको
चर्चा गर्दै एसिया र अफिकाका
मुलुकहरूलाई उदारान्दोलन
रहेको पाइन्छ। एडवर्ड सङ्केतका
रहेको पाइन्छ। एसिया एवम् भिन्न
मार्गको प्रस्ताव यस अवधारणामा
भए पनि पहिले विश्व र
तेस्रो विश्वसम्बन्धी यसका
अवधारणा र व्याख्या पर्यावरण
विनाश एवम् गरिबी, असमानता
र अन्यायका वास्तविक
कारणहरूलाई चिन्हित गर्न र
वैकियकाम राखेको छ। यसका
यिनीहरूको विश्वास आचार र
वैधता प्रदानको विश्वमा
रहेको छ। यसले यिनीहरूको
दृष्टिकोणले पुँजीवाद
उपनिवेशवाद, अन्तर्राष्ट्रीय
समयाहरू भिन्न छन् र सम्पन्न
मुलुकका पर्यावरणसम्बन्धी
बुझाइ र गतिविधि तेस्रो
विश्वका मुलुकका दृष्टिमा
आतोच्य छन् भन्ने दृष्टिकोणमा
अदिःको छ। युहाहरू गरिबी
र पर्यावरणीय क्षयीकरणका
बिचमा गरिहो सम्बन्ध रहेको
चर्चा गर्दै एसिया र अफिकाका
मुलुकहरूलाई उदारान्दोलन
रहेको पाइन्छ। एडवर्ड सङ्केतका
रहेको पाइन्छ। एसिया एवम् भिन्न
मार्गको प्रस्ताव यस अवधारणामा
भए पनि पहिले विश्व र
तेस्रो विश्वसम्बन्धी यसका
अवधारणा र व्याख्या पर्यावरण
विनाश एवम् गरिबी, असमानता
र अन्यायका वास्तविक
कारणहरूलाई चिन्हित गर्न र
वैकियकाम राखेको छ। यसका
यिनीहरूको विश्वास आचार र
वैधता प्रदानको विश्वमा
रहेको छ। यसले यिनीहरूको
दृष्टिकोणले पुँजीवाद
उपनिवेशवाद, अन्तर्राष्ट्रीय
समयाहरू भिन्न छन् र सम्पन्न
मुलुकका पर्यावरणसम्बन्धी
बुझाइ र गतिविधि तेस्रो
विश्वका मुलुकका दृष्टिमा
आतोच्य छन् भन्ने दृष्टिकोणमा
अदिःको छ। युहाहरू गरिबी
र पर्यावरणीय क्षयीकरणका
बिचमा गरिहो सम्बन्ध रहेको
चर्चा गर्दै एसिया र अफिकाका
मुलुकहरूलाई उदारान्दोलन
रहेको पाइन्छ। एडवर्ड सङ्केतका
रहेको पाइन्छ। एसिया एवम् भिन्न
मार्गको प्रस्ताव यस अवधारणामा
भए पनि पहिले विश्व र
तेस्रो विश्वसम्बन्धी यसका
अवधारणा र व्याख्या पर्यावरण
विनाश एवम् गरिबी, असमानता
र अन्यायका वास्तविक
कारणहरूलाई चिन्हित गर्न र
वैकियकाम राखेको छ। यसका
यिनीहरूको विश्वास आचार र
वैधता प्रदानको विश्वमा
रहेको छ। यसले यिनीहरूको
दृष्टिकोणले पुँजीवाद
उपनिवेशवाद, अन्तर्राष्ट्रीय
समयाहरू भिन्न छन् र सम्पन्न
मुलुकका पर्यावरणसम्बन्धी
बुझाइ र गतिविधि तेस्रो
विश्वका मुलुकका दृष्टिमा
आतोच्य छन् भन्ने दृष्टिकोणमा
अदिःको छ। युहाहरू गरिबी
र पर्यावरणीय क्षयीकरणका
बिचमा गरिहो सम्बन्ध रहेको
चर्चा गर्दै एसिया र अफिकाका
मुलुकहरूलाई उदारान्दोलन
रहेको पाइन्छ। एडवर्ड सङ्केतका
रहेको पाइन्छ। एसिया एवम् भिन्न
मार्गको प्रस्ताव यस अवधारणामा
भए पनि पहिले विश्व र
तेस्रो विश्वसम्बन्धी यसका
अवधारणा र व्याख्या पर्यावरण
विनाश एवम् गरिबी, असमानता
र अन्यायका वास्तविक
कारणहरूलाई चिन्हित गर्न र
वैक

जेल बसाइका ती दिनहरू : एघार

● मोदनाथ मरहटा ●

दिनहरूको ऐठन

दिँसेको समय बाहिरी चौरा डुल्नु, कैंजिएका खुड्ना तन्काउनु, पट्याइलागादो समय कटाउनु, जेलभित्रको उपक्रम उही र उस्तै छ। विहान ६ बजे ताग (मूल ढोका) अधिएपाई खेरोका बाख्याइहरू सिस्केण भैं बाहिर निस्कनु, आफानो हिस्सामा परेको कालो चिया चुन्नु, पैसा हुने चियाका अम्मलीहरू सोमे चेपाङ्गको चिया निल्ये। सोमे चेपाङ्ग ज्यान मुद्दमा सजाय कर्ताइहेका एउटा जनजातीका लोगा हुन्। अर्को औसत्यादी व्यापारी लीले दमाई पनि छन्। जबरजस्ती करणीको फैसला थापेका जेलको भित्रका नाइके उनी जेलभित्रका सेठ हुन्। चौविसकोठीको महाजन भैं ओछ्यान ओछ्यानमा चिया पुच्याउन भ्याउँछे।

दश बजेतर खानाको सिर्झी लाय्यो। सिर्झी फुके सरोज राई, घर दार्जिलिङ्ग भन्न्यो। उ पनि ज्यान मुहाको दोषी। प्रशासनको मान्छे। बडो छुच्चो स्वभाव। सिर्झी पछि खानाको लाइन। थाल संख्या पचास। शुनुवा, बन्दी र कैदी संख्या एकसय तीस। खाना तीन चरणमा सकिन्छ। खाना भन्नु दुःख, बालुवा, भुस, कनिका र चामलको बराबर प्रतिशत। पानी बोक्से धाराको। गोरखाली दिदीबहिनीहरूको कपाल, फरिया पखालेको निकाशामा पाइप जोडिएको छ। सफा, स्वच्छ, शुद्ध दाल एक नम्बरको। पचास लिटर

पानीमा दुई मुठी बेसार, एकमाना नुन र आधारिको मुसुरो धोलिएको बेसार पानी। नाइकेहरूको स्वेच्छा छ।

हिजो बिहान खाना खाउँदै थियौं एकहुल टाटेहरू जेलभित्र पसे। पुलिस भन्दा हड्डा कड्डा र बलिया देखिने सैनिकको हुल थिए। हामी नजरबन्दका पूर्जीवालाई ठीक गर्न आएका। क-कसलाई लल्हर्ने हुन्। पछार्ने हुन्। खसी पार्ने हुन्?

म निही मुने न हुँदै थालैमा मुख जोतिरहेछु। एक गाँस भातसंग एक घुट्टको पानीले धकेल्नु पर्ने गले रोगी। पानीको जर्किनामा देब्रे हात छ। उंपेर अद्वाचालिस नकाट्दै लज्जो ढेडू जस्तो देखिन्छु। कति छिउ बुढा भएछु। म भन्दा पाको दाइ तिल चामले हुनु भएको छैन। दिक्क लागेर आउँछ। घरमा राधाले कर गर्थिन्। नुहाउने, दाही काद्ने तातो पानीको व्यवस्था मिल्यो। जेलभित्र इस खा। अहिले त हातले दाही काद्ने पनि हुँदैन। थरथरी काँच्छ। खेताला खोजेर कति निर्वाह गर्नु यी टाटेपाटेले कसलाई “ओषधी” गर्न आए ? मुझ दुक्कह फुल्यो। सास बद्यो।

“ओइ बूढा ताँ किं हाँगेरो ?” जमदारी फूली धिरेको एउटा जाँगे बोन्यो। सबै निस्तर भात चपाई रहेछन्। यस्ता प्रश्नहरू पटक पटक कुनैपका बासी हुन्। उत्तर दिएको को साध्य प्रश्न सुनिन्छ, सहन्छि।

यो गोखा जेल। डेढ वर्ष अधिक ६ वटी मुरा बहिनीहरूले सुरुङ खेरेर युद्ध मोर्चामा पुगे उनीहरूको त्यो सहाय, त्यो धैर्यले विश्वमा विरताको नितिजा कायम भयो। उच्चतामा दहियो। हामी ह्याउ नभएका हिनामी। हामीमा त्यस्तो साहस किन उम्म्यो।

“लौ भन ए बुढा किन मरिस् ?” मेरा पछाडि ढाँडमा एक लातीसँगे उही प्रश्न मूर्तिकृत भयो। “मलाई चिठी काटेर ढाँकेको हो।” मेरो सत्य जवाफ थियो।

“वनातर न मेरे मीठो खान

आएको।” उही बोचाई एकछिन पछि बन्दीका कोठाको खान तलासी। ओछ्यान, तकियाको पोको, ओढेने वर्को। घरि घरिको निगरानी।

पालुङ्गारमा भैंसीलाई कुटे जस्तो। मनलामी ओछ्यान चाले, गाली गरे र बाहिर निस्किए। थालमा पस्किए भात कसैको घाँटिबाट गएन। एकदशीको उपवास जस्तो सबैले छाक छोडे।

जेलभित्र “सल्लाह” संगठन केही हुँदैन। बचाउनका लागि हामी होइन “म” भाव निर्णयक हुँछ। जुझार भाव नास्ति। बुझ आत्मसमर्पण पो मौलाई। शायद शंकर धिरेपि, शिव लामिछानेका कारणले होला पार्टीप्रति आस्था होइन कुण्ठा छ, आशा होइन निराशा व्यापत छ। सोहै आना अन्यथा हुँदा पनि मौन रहनु र करागर बन्दीमाथी दमनको आधार बिल्यो देख्ने सरकारी द्रष्टा। सत्ता बचाउने उल्लंघनले फौजीकर्णलाई दुई हातले मात्र होइन मना, कर्णांग, बाचाले स्वागत गरिरहेछन्। अन्यायको रिवर्ड हामी कोही अधि सर्वैनी। बोल्यो की पोखर्यो। स्वदेश, परदेश जस्तो। साँफ बिहानको सीढा पनि फगत बाँच्च कै लागि हिरिन हालेका छौं। शिक्षकहरूको जमात दूलो छ के अध्यक्ष। के कोषाध्यक्ष। के प्राध्यापक। के लेखक, के बुद्धिजी। के व्यापारी सबै पानी मस्ता। हामी सबै लाई।

ज्यान मुहा, चोरी डकैती र बलात्कारिका दोषीहरू हामीलाई आतंककारी देख्न्छन्। हामी माथि गर्नु नगरु गर्न्छन्। दाइ नाइके, भाइ नाइके, चौकीदारको निरुद्गतामा। पुलिस प्रशासनमा चुक्ती। हामी रामधुलाई खान्छौं। जेल परेको एक महिना मै कति साथीले कुनै अमुक कार्यालयमा विन्ती पत्र पनि हालियो। शैचालयमा पसरे सही धस्काइयो। आदेश उदेश केही आएन। तातो छारो केही भीटेन। यस्ता हुँडा टेकुवाहरूले के को आस्थाको गर्व गर्नु। गाईको

अनुहनरका हामी गोरुहरू। तै बु ती आई सी.आ.सी.का प्रतिनिधिहरू जेलमा भेदन आए। स्वीटजरल्याण्डका बासिन्दालाई हामीहरूको कर्मा माथा। उनीहरूले भेटेर गएपनि थेरै आशा पलाएको छ। जिल्ला सदस्यकामका मानव अधिकारी कर्मा भन्नेलाई हामी चासो न चिन्ता। राजधानिमा जस्तो फिनो स्वर यतातिर कसले निकाल्नु। कित चुपचाप.. कि त यौन..।

हामी जेल आएः सास फेर्न त पाएका हाँ। बिचारा केशबहादुर, नीरु, बिष्णुहरू हिरासतबाटै गायब भए। यस्ता साथीहरूको फेरिस्त दुई बीसभन्दा बढी होला। ती निश्च अनुहर अब सम्फनामा मात्र बाँकी छन्। केशबहादुर नेपालीलाई चित्रे पोखरीबाट छोप्राक हुँदै चोकाटे भार्दा खुड्ना र अनुहर हप्प सुनिएको थियो। सत्ता चितुवाहरूले मासु लुँछे। हाड चपाए। उनीहरूका छिँकीहरूले मलाम जान पनि पाएन्नु।

अस्ति जस्तै लाल्छ। बिचारी नीरु हिरासतको इथालमा बसेर गीत गाइरहेछन्। ति शब्दहरू हावामा तरज्जित भझरहेछन्। उनको रागतले छेवटारको ताप्रेधारी मौलायो। त्यहाँ नीरुको मात्र होइन, बिष्णुको, संगीताको, महिन्द्रको र अरुहरूको सातको आहाल जेमोको छ। अब म नीरुकी आपालाई भेद्दा के भन्न सक्छु र ? भीमसेनको शोकमाथी नीरुको शोक। जिन्दगी भरिको रुवाई।

मारिकाहरू शहीद भए। इतिहासमा हकाबाटी लौखियो। हामी बाँचेका भनिएकाहरू जिउँदै मरिरहेछौं। मलामी दिनका खबर सुनेर बेखबर हुँदै। हामी हुनुको स्वत्र गुमाउँदै। म आगो पचाउ नसकेर चिरिसएको मान्छे संकटकालको असिनाले थला परेको हुतिहारा दिन गनेर थेचिएको छु। संकटकालको स्थानले गमर्किएको छु साँपे भएर। दिनमाथि दिनहरूको भापट खाएर। गोरखा जेल

२०५९/०८/०६

दूरै डरको जिन्दगी

घबरदारीको भापड

आफ्नो मिसन छोडेर

हाम्रो मिसनमा आईसू भन्दै

रातो कार्पेट बिच्छाएर

कसै -कसैले मलाई गुलियो

पापट दिए

म सख्त परे /

आउनो मिसन छोडेर

तँ किन

अकाको मिसन सफल पार्न

जता गृह्स भनेर

धेरै जानाले मलाई गतिलो

भापड दिए

म भस्तु भए /

कहिले उताको

मन्द बिष सहितको गुलियो

पापड त

कहिले यताको

गतिलो भापड खाएर

उर्नै नसक्ने गरि

म त थड्थलो भएको छु

हजुर,

कहिले सदनको भापड

कहिले सज्जको भापड

कहिले मज्जमै पाँच औलाको भापड

कहिले मज्जमै जुताको भापड

कहिले कालो भण्डाको भापड

कहिले पुल्ला दहनको भापड

कहिले आउनै गरबन्धनको भापड

जे गरेर भएपनि

जस्को बुझ चारेर भएपनि

सत्तामा नकुण्डिनहने कर छ /

२०५९/१२/८

शुभकामना

२८५९आँ सोनाम ल्होछार तथा वि.सं.
२०७९ सालमा परेका छठपर्व, ईद तथा विभिन्न चाडपर्वहरूको पावन अवसरमा वडावासी, सिन्धुवासी एवम् देश-विदेशमा रहनुभएका सम्पूर्ण, आम नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा सुख, शान्ति दीर्घायुको कामना साथै हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं।

चौतारा साँगावोकगढी<br

जाततन्त्रका...

सामाजिक रङ्गमञ्चमा अनेक दलितको हकमा पनि ।

जाततन्त्रले थिचिएका दलितका काँध सामाजिक नाटक 'विमोक्ष' का एक मूल पात्र दीप दर्नाल चौतारी रिसर्च सेन्टरका निर्देशक र रिसर्चर हुन् । सामाजिक चृतमा पनि दलित मुकिको सपना साँचै अध्ययन, अनुसन्धान र पैरिवारिको काममा दीप दर्नालजस्ता अनेक दलित कार्यरत छन् । केही दलित अगुवाले यस्ता अध्ययन-अनुसन्धानका संस्था बनाउँदै अगुवाइ गर्दै छन् भने केही दलित युवा बीनबानात संस्थाका निर्देशक र अध्यक्ष पनि भएको छन् ।

केही दलित अध्येता अरू संस्थामा क्रियाशील छन् । जात-व्यवस्था र दलितका मुद्दामा काम गर्ने गैरसरकारी संस्थाको सँख्यात्मक वृद्धि पनि जारी छ । तीमध्ये समता फाउंडेशन र डिग्निटी इनिसियटिभजस्ता केही संस्थाले दलित प्रतिनिधित्वबाटे; केही हदसम्प दलितको अवश्याबाटे; दलित मानव-अधिकार, समावेशिता, सुशासन, लैंगिक न्यायबाटे अध्ययन गरेको छन् । धैरे संस्थाले भने अन्य गैसपले जस्तै बिस्कुट र चाउचाउ बाँडनेदेख भेदाबाटा पालन गराउनेसम्प गर्दै आएका छन् । जजसले विकासे काम गर्दै आएका छन्, उनीहरूको भन्दा बेसी दायित्व र जिम्मेवारी जात-व्यवस्थाबाटे अध्ययन-अनुसन्धान गर्ने र दलित समुदायको पक्षमा पैरिवारी गर्ने संस्था र संस्थाका प्रमुख, अभियन्ता तथा अध्येताहरूले यस्तो बोफबाट मुकिका लागि उठाउनेपैरे एक प्रश्न हो- राज्य संयन्त्र र राजनीतिक दलमा दलित प्रतिनिधित्वको जायज राजनीतिक माग उठाउँदा आफ्नो संस्थालाई लोकतन्त्रीकरण र पुनःसंचना गर्नु जरुरी छ कि किंतु ? प्रहरी, प्रशासन, अदालत, शैक्षिक संस्था र मिडियामा समावेशीकरणको उचित सवाल खडा गर्दा आप्ना संघर्षसंस्थामा जातीय विविधता भल्किने गरी पुनर्गठन र विस्तार गर्नु आवश्यक हुँच कि हुँदैन ? एकात्मक र केन्द्रीकृत नेपाली राज्यले, राज्य चलाउने राजा-महाराजाले, राज्य चलाउने फाल्ने र राज्य पुनःसंचनाका नारा उराउने राजनीतिक दलहरूले जसरी जाततन्त्र चलाए, जसरी एउटै वर्ण, जात, लिंग, क्षेत्र, धर्म, भाषाको राज गरे, त्यसरी नै आप्नो संस्था चलाउनु जायज हुँच ? आफ्नो संस्थालाई पनि राजा-महाराजाकै शैलीमा एकै जातको प्रभुत्व भएको बनाउने तथा अन्य जातको सक्षम र विज्ञालाई समेत अनेक रूपमा निषेध गर्ने हो भने राज्य र दलहरूको एकलजातीय प्रभुत्वको विरोध गर्ने नैतिक हैसियत कसरी रहन्छ ?

जातका आधारमा बनाइएका सामाजिक-राजनीतिक संरचना, शक्ति-सम्बन्ध र उत्पीडन-विभेदको संस्कृतिलाई कुटै न कुटै रूपमा आफूले पनि जारी राख्ने हो भने बाह्य र आन्तरिक जातीय विभेदको भर्तुसना गर्ने वैधता र वैधानिकता कसरी बाँकी रहन्छ ?

विचारमा चाहिँ दलित प्रतिनिधित्व, समावेशीकरण, समानुपातिक सहभागिता र पुनःसंचनाको माग गर्ने; व्यवहारमा भने एकलजातीय प्रभुत्व लागू गर्ने काम राजनीतिक पाखण्डबाहेक के हुन सक्छ ? जात-व्यवस्थाको अन्त्य र दलित लगायत सबै उत्पीडितको विमोक्षका लागि खाँटी प्रक्रियामा लाम्ने नै हो भने आत्मसमीक्षाका साथ सौधार्नेपैरे मुख्य सवाल हो- बहिकरण, उत्पीडन, विभेदको मामिला शासक वर्ण-जात-लिंगका व्यवहार र बहुसंख्यकवादीहरूका विचार-संस्कृतिभन्दा आफूहरू के मानेमा भिन्न हों ?

संस्थाको निजीकरण र परिवारिकरण आफूलाई न्याय, समता र आत्मसमानको पक्षपाती ठान्ने दलित अभियन्ताहरूले आफैलाई सोधुपैर्ने सवाल हो- धैरेजसो गैससमाधि लाम्ने गरेको संस्थाभित्र परिवारतन्त्र चलाएको आरोपालाई विचार र व्यवहारमा कसरी खण्डन गर्ने ? आफ्नो संस्थामा भाइ-भैतिजा-भान्जा-भान्जी, बहिनी, बुहारी र सम्झीको भर्ती गर्ने तथा पद पालैपालो खाने प्रचलनले संस्थाको

निजीकरण र परिवारिकरणलाई त बलियो बनाउँछ होला, आन्तरिक लोकतन्त्रलाई कसरी बढावा दिन्छ ? अमुक संस्थाले निजीकरण र परिवारिकरणका आधारमा स्रोत र साधनको वृद्धि र संगठनको शक्ति सुदूर गर्दै त्यसले समावेशिता र समानुपातिक सहभागिताको मूल्य-मान्यतालाई आत्मसात् र विस्तार गरेको ठारिन्छ ?

नेपालका दलित समुदायका राजनीतिक अगुवा र नागरिक अभियन्ताहरू मौन रहेदै आएको समस्या हो- संस्थाको निजीकरण र परिवारिकरणसँगै अभिन्न रूपले जोडिएको शक्ति, स्रोत, साधन र सम्पत्तिको दुरुपयोगको पाटो । आफ्ना आफन्तहरूको भर्तीका कारण स्रोत-साधनको वितरण परिवारिक वृत्तमा त हुने नै भयो, स्रोत-साधनको दुरुपयोगका सत्य-तथ्य गुपचुप राख्न पनि सहज हुने भयो । संस्थाको निजीकरण सुशासनको स्रुति कुशासनको परिचायक हो, जुन राज्य र दलहरूको सन्दर्भमा मात्र लागू हुँदैन । कुनै पनि संस्थावार्ता वा निर्देशकको सन्दर्भमा मात्र लागू रहन्छ । यसले संस्था वा राज्यलाई आफूले कमाएको सम्पत्ति ठानासाथ सुशासन बेपता हुँच र एकाधिकारसँगै भ्रष्टाचार मौलाउँछ । यसले संस्था प्रमुखहरू गाडी-बंगलाका मालिक हुने र तिनकै संस्था सधैं घिरियाही भइहरै दुरुपयोग सामान्य बन थाल्छ । कुनै पनि संस्थासँग संख्यालाई त उकास्ता, संस्थागत दिगोपनालाई भने चर्चार्छ नै । आगे सबै जिम्मेवार दलित नेता, अगुवा र अभियन्ता र अध्येता-अनुसन्धाताबाट कठोर आत्मसमीक्षाका साथ गम्भीर विचार-विनियम हुनु जरुरी हुँच ।

दलितको लैंगिक न्याय

दलित समुदायसँग जोडिएका गैसपले बेवास्ता गर्दै आएको अर्को मुद्दा हो- लैंगिक न्यायको पक्ष । साविजिनक रूपमा बोल्दा, सरकारसँग माग गर्दा, दाताका लागि प्रतिवेदन बुझाउँदा लैंगिक न्यायको पक्षपोषण नगर्ने कोही हुँदैन । अपसोसको कुरा, तिनै बोली, माग र प्रतिवेदनमुनि दबिएको हुँच-लैंगिक न्यायको आवाज । अधिकार उपरुप्रभुत्वका संस्थामा महिलाको मत, प्रश्न, विचार, अगुवाइ, नेतृत्वमा सहभागितालाई सम्पादन गर्ने र स्विकार गर्ने संस्कृति नाप्य छ । अफ दलित महिला, नेतृत्वका परियोजनालाई असहयोग गर्ने मात्र होइन, बाधा-अवरोध हाल्ने प्रचलन कम हैन । मधेशी दलित महिला, दलित यौनिक अल्पसंख्यक वा दलित क्वेयरको हकमा त उनीहरूको अस्तित्व नै अस्तीकार गर्ने विषाक्त वातावरण सहजे अनुभूति गर्न पाइन्छ । दाताका औंखामा छारो हाला उनीहरूका लैंगिकता र यौनिकतालाई साकेतिक रूपमा उपयोग गर्नु-गराउनु आफैमा अप्रतिनिधित्वको राजनीति र अस्तीकार गर्ने प्रवृत्तिको द्योतक हो । के यसरी नै भालेवादी राजनीति गर्दै, लैंगिक प्रतिनिधित्व र आत्मसम्मानलाई कुचैर्दै हाप्रा संस्था, संगठन, दल, आन्दोलन र राज्यमा लैंगिक न्याय स्थापित गर्ने सकिन्छ र ? आफूलाई राज-यैतिकताको कठघरामा उभ्याएस स्वयंले जिरह गर्नुपर्ने सवाल हो यो ।

खाली त छैन घिंक ट्यांक ?

कुटै पनि संस्था, संगठन, दल, आन्दोलन र राज्यमा नेतृत्व भनेको बलियो वैचारिकी र काल्पनिकीका आधारमा, सांगठनिक अगुवाइ गर्ने क्षमताका आधारमा हुपर्ने हो । यहाँ त ती सब आधारमा भन्दा पनि कुटै अग्रगामी विचार, कल्पना र सपनाविना पनि, संस्थागत लक्ष्य, उद्देश्य र नीतिप्रति त कुनै प्रेम र प्रतिबद्धताबिना पनि पद हड्डे र कुर्सीले 'कुण्डली' मोरार बन्ने प्रवृत्ति बलियो ।

जात-व्यवस्थाबाटे 'रिसर्च'

गर्ने घिंकट्यांको दोबाटा गर्ने संस्थामा समेत यस्तो लाई विभेदको भर्ती र वैधानिकता कसरी बाँकी रहन्छ ?

संस्थाको निजीकरण आफूलाई न्याय, समता र आत्मसमानको पक्षपाती ठान्ने दलित अभियन्ताहरूले आफैलाई सोधुपैर्ने सवाल हो- धैरेजसो गैससमाधि लाम्ने गरेको संस्थाभित्र परिवारतन्त्र चलाएको आरोपालाई विचार र व्यवहारमा कसरी खण्डन गर्ने ? आफ्नो संस्थामा भाइ-भैतिजा-भान्जा-भान्जी, बहिनी, बुहारी र सम्झीको भर्ती गर्ने तथा पद पालैपालो खाने प्रचलनले संस्थाको

अध्ययन-अनुसन्धान-पैरवीका लागि सहयोग जुरुछ ? चाउचाउ बाँडेर; भाते गोष्ठी गेरे; दुई-चार मीठा भाषण गेरे; जिल्लाजिल्लामा भीड जुटाएँ; मेयर, सीडीओ, मुख्यमन्त्री, प्रधानमन्त्रीसँग कुम जोडै फोटो खिचेर; कोट र सारी फेर्दे देश-विदेशको सयर गेरे खोरो ज्ञान उत्पादन हुँच ? त्यसरी नै नयाँनयाँ ज्ञान प्राप्त हुने भए आँखाको प्रकाश नै गुम्फे गरी, रक्तचाप र मध्यमेर बदने गरी किन अध्ययन-अनुसन्धान गर्नु जरुरी हुँच ? कुनै नयाँ ज्ञानबिनाका 'घिंक ट्यांक' चलाउनेहरूले मनन गर्नुपर्ने विषय हो यो ।

कुनै शंका छैन, उद्देश्यमूलक संस्थागत कामले जीविका पनि दिन्छ । तर, संस्थागत लक्ष्य-उद्देश्य-नीतिप्रति प्रतिबद्धता र प्रेमविना जीविका मात्रै गर्नु कुनै पनि संस्थाको स्खलनको कारक बन्न पुछ । संस्थालाई पद, पैसा, पदवी र प्रतिलिपाको लागि सिँदी बनाउने प्रवृत्तिले संस्थाको साथ गुम्छ । एउटा खुड्गा संस्थाको वृत्तमा त उचाउदै हुँदैने र बैठाएँ र बैठाउने भएको बताउनु भयो । उहाँले नेपालका कार्यकर्ता कम्युनिस्ट पार्टीहरू मध्ये नेपाल(क्रान्तिकारी माओवादी) निर्देशन नै गर्नु जस्तै ज्ञानबाटै बैठकले ठारेको ठार तरिका छ ।

मार्क्सवादी...

अन्य शक्ति, जो क्रान्तिकारी छन्, साम्राज्यवादका सही विरोधी छन्, त्यस्ता शक्तिको आवस्यकता जनताले महशुस गर्न नपरोस । यसैका लागि अहिले संसदीय व्यवस्थाको विकल्पमा भन्दै समावेशी प्रजातन्त्रका कुरा आइहेक

आलोपालो

जाततन्त्रका बाधिटा

विचारमा चाहै दलित प्रतिनिधित्व, समावेशीकरण, समानुपातिक सहभागिता र पुनःसंरचनाको माग गर्ने; व्यवहारमा भने एकलजातीय प्रभुत्व लागू गर्ने काम राजनीतिक पाखण्डगाहेको हुन सक्छ ?

अहिले बानेश्वरमा दलिय राजनीतिको नौटंकी चलिरहेको छ भने बत्तीसपुतलीमा सामाजिक राजनीतिको नाटक जारी छ, समानान्तर रूपमा। दुई जना महापुरुषलाई राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति पदमा विराजमान गर्ने गरी भएको छलिय राजनीतिको नौटंकी।

यस नौटंकीमा जनआन्दोलनको मर्म र संविधानको भावलाई भन्ना ग्रृह शब्दमाथि टेकेर महिलालाई राष्ट्रपति वा उपराष्ट्रपति पदमा निर्वाचित गर्नुपर्ने दायित्वाट दलहरूले उन्मुक्ति लिए। राज्यबाट सबैभन्दा उत्पीडनमा पारिएका र राज्यमा सबैभन्दा कम प्रतिनिधित्व गर्न दिइएका दलित, तिनमा पनि महिला, तिनमा पनि मधेशी महिलालाई राष्ट्राध्यक्ष हुने अधिकारबाट विजित गर्न दलपतिहरू सफल भए।

हुन त महिला राष्ट्रपतिले मै महिलालाई लामो समयसम्म अनागरिक बनाउने काम गरी महिला प्रतिनिधित्वलाई बदनाम गरिएको घटना इतिहासमा दर्ज भइसकेको छ। अतः प्रतिनिधित्वको खाँटी सिद्धान्त र व्यवहारले भछ, प्रतिनिधित्व भनेको मुहारको मात्रै होइन, मुदाको पनि हुनुपर्छ। राज्यव्यन्त्र र दलमा मात्रै होइन, सामाजिक संघसंस्थामा पनि यसी कुरा लागू हुन्छ। यही मूल्यान्तराबाट विशेष गरी कलात्मक सुजनामा प्रतिनिधित्व वा प्रतिविम्बनको मापिला पृथक् छैन। बतीसपुतलीस्थित शिल्पी थिएरमा जारी विमोक्ष : द सालभेस्ट नाटक हेर्दा पनि मन-मस्तिष्कलाई यही प्रश्ननेते टोकिरह्यो।

मुदा र मुहारसहित प्रतिनिधित्व खै ? नाटकार एवं अभिनेता यिमिरे युवाजले 'विमोक्ष' मा नेपाली समाजलाई जकडेको जात र लिङ्गजस्ता सामाजिक निर्मिति (सोसल कन्स्ट्रक्शन) ले प्रेम-सम्बन्धमा पाने दुष्प्रभावलाई उजागर गरेका छन्। प्रवीण खतिवडाको निर्देशकीय खुबीका

कारण थप उजेलाइको 'विमोक्ष' हेदा लायो-सत्ता-शक्ति-सम्पत्तिको विशाल खाडलबीच, जात र लैंगिकताको चिनियाँ पर्खलबीच सहज प्रेम सम्भव छ ? मान्छे नै नठानिने दीप दलालहरूले कमल विप्रिएको मुकुण्डो नलगाईकन डेरा त नपाइने समाजमा अन्तरजातीय, अन्तरवर्गीय, अन्तरपुस्तैी माया कसरी सम्भव होला ? अजित मिहार र नवराज विकहरूको अन्तरजातीय प्रेम वर्जित रहेको समाजमा जात ढाँचेर घिमिरे बन्न बाध्य दलालहरू शक्तिशाली कर्नेली साहेब र रिश्मदेवीहरूका खेलौना मात्रै बन्न अभिशात छन ?

'विमोक्ष' नाटकमा देखाइएको प्रेम वा यौनजस्ता मानवीय सम्बन्ध नै न अराजनीतिक सबाल हो, न त राष्ट्रपतीय चुनाव र अन्य नौटंकीमा देखिएको राज्य र संघसंस्थामा प्रतिनिधित्वमा त्रै राजनीतिक मुदा हो। यी सबै सबाललाई सबैभन्दा पीढीमा परेको समुदायको धरातल र नजरियाबाट, उनीहरूको मनमस्तिष्कबाट, उनीहरूका संघर्ष र प्रतिरोधको कोण हेर्ने कि नहेर्ने ? यही नै संस्कृतिरेखि राजनीतिसम्पर्को धरातलमा उठाइनुर्म यूला राजनीतिक प्रश्न हो, जसलाई अनुतरित छाइन पटककै मिल्दैन।

जातीय र लैंगिक विभेदकेन्द्रित यथार्थवादी नाटकमा होस् या दलित मुकिको सपना कोरले राजनीतिक दल र समाजवाद-उन्मुख राज्यमा, जहाँ पनि मुदा र मुहारसहित दलतको सही प्रतिनिधित्व किन हुन सक्ने होला ? जात-व्यवस्थासँग जोडिएको मुदा र समस्यामा दलितहरूले गरेको प्रतिरोधको बलमा स्थापित गरेको आफ्नो एजेन्सीको प्रतिविम्बन सही रूपमा किन हुन सक्ने होला ? यही प्रश्न रङ्गमञ्चमा कर्नेल श्यामकुमार बस्नेत र रिश्मदेवी बस्नेतको घरमा डेरा गरेर बस्ने भूतपूर्व कमल घिमिरे अर्थात् वर्तमानको दीप दर्नालिको संघर्षको हकमा जति लागू हुन्छ, त्यतीकै लागू हुन्छ बाँकी ७ ऐजमा

पहिचानसहितको...

नेपालको जातीय उत्पीडन र उत्पीडित जातिको पहिचानको समस्या समाधान हुन सक्दैन भन्ने तथ्य व्यवहारमा पनि पुष्टि भइसकेको छ।

वक्तव्यमा भनिएको छ, "यो देशको अर्ध-सामन्ती, अर्ध-औपनिवेशिक तथा मुख्यतः नव-औपनिवेशिक अर्थ-सामाजिक अवस्थाका कारण उत्पन्न भएको राजनीतिक समस्या हो। यसको एकमात्र समाधान दलाल तथा नोकरशाही पुँजीपति एवम् समानत्वर्गको हितको संरक्षण गर्ने धरेलु प्रतिक्रियावादी राज्यसत्ताको विघटन, सर्वहार्षवर्गको नेतृत्व तथा आम राजनीतिक उत्पीडित जनताको अधिनायकत्वमा अधिव्यक्त हुने सङ्घीय जनगणतन्त्र नेपालको स्थापना र सबै प्रकारका सामाजिकवादी हस्तक्षेपको अन्त्य हो।"

वक्तव्यमा यसकारण, सबैखाले शोषण तथा उत्पीडनबाट मुकिका लाग्नि हाम्रो पार्टी १ नं. प्रदेश लगायत देशभरिका आम शोषित उत्पीडित वर्ग, जाति, क्षेत्र तथा लिङ्गका जनतालाई सङ्गीय जनगणतन्त्र नेपालको स्थापनाको दिशामा एकताबद्ध भएर अगाडि बदन हार्दिक आवान गरिएको छ।

८ चैत २०७९ मा जारी गरिएको वक्तव्यमा भनिएको छ, "संविधानसभाको निर्वाचनपछि देशलाई सङ्गीय संरचनामा लैजाने निर्णय एकहदसम्म सकारात्मक भए पनि त्यसले नेपालको वर्गीय समस्या र उत्पीडित जातिका पहिचानको समस्या समाधान गर्ने सक्दैन र ती समस्या समाधानका लागि सङ्गीय जनगणतन्त्र नेपालको स्थापना अनिवार्य छ भी भान्नो हाम्रो पार्टीले निस्तर र सङ्गीय गर्ने आएको कुरा सर्वविदित छ। यही सैद्धान्तिक मान्यताका आधारमा यस अधिगरिएका प्रादेशिक संरचनाहरूको सिमाङ्गन र तिनको नामाकरणको हामीले विरोध गर्ने आएका हैं। यही प्रक्रियाको पछिल्लो कठीका रूपमा रहेको १ नं. प्रदेशको सिमाङ्गन र नामाकरणले पनि पूर्वी नेपालको जातीय उत्पीडन र उत्पीडित जातिको पहिचानको समस्या समाधान गर्न सक्दैन भन्ने कुरा प्रस्तु छ।"

यता नेपाल कम्पनिस्ट पार्टी (क्रान्तिकारी माओवादी) निकट अखिल नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघले प्रदेश १ को नामकरणको निर्णय तुर्न खारेज गरी जनताको मनोभावना अनुसारको पहिचानको आधारमा प्रदेशको नामाकरण गर्न जोडिएको मात्रै धरेको छ। महासंघका अध्यक्ष पवनमान श्रेष्ठले एक वक्तव्य जारी गर्दै पहिचानको आधारमा पुनः प्रदेशको नामाकरणका लागि प्रदेश १ मा जारी आन्दोलनलाई थप सशक्त बनाउन महासंघ सक्रिय रूपमा सहभागी हुने जनाउन भएको छ।

वक्तव्यमा भनिएको छ, "देशको सम्पूर्ण आदिवासी जनजातिहरूको मनोभावना विपीत अरु प्रदेशहरूको नामाकरण गरेजस्तै १ नं. प्रदेशको सम्पूर्ण आदिवासी जनजातिहरूमा भनु आकोश बढेको छ । ताप्ति १ नं. प्रदेशको सम्पूर्ण आदिवासी जनजातिहरूमा भनु आकोश बढेको छ । हाम्रो महासंघ यसलाई सरकार, सांसदहरूको गैरिजमेवारी गतिविधिको स्वभाविक परिणामको रूपमा लिन्छ।"

वक्तव्यमा गत फालु १७

गते १ नं. प्रदेश सभाले प्रदेशको नामाकरण त्वाहाँका आदिवासी जनजातिको मनोभावना विपीत माके, काग्रेस, एमाले र राप्रपाको मिलोपतोमा कोशी भनेर नामाकरण गरेको दावी गरिएको छ।

त्वाहाँपरी प्रदेश १ मा कोशी नामाङ्गनको विरोधमा चलिरहेको आन्दोलनलाई ९ वटा आदिवासी राजनीतिक संगठनहरूको गठबन्धनले समर्थन गरेको छ। शनिवार राज्यधानीमा पत्रकार सम्मेलन गरी कोशी नाम खारेज गरी पहिचानसँग जोडिएको नाम नराखे देशब्यापी आन्दोलन चलाउने चेतावनी समेत दिएका छन्।

पत्रकार सम्मेलनमा खम्बुवान राष्ट्रिय प्रार्थी योर्चा नेपालको अध्यक्ष आन्दोलनले खम्बुले १ नम्बर प्रदेशको नाम कोशी नामाकरण हुनु त्वाहाँका आदिवासी जनताको पहिचानमाथि धावा बोल्नु समान भएको धारणा राखे। जनताले आफ्नो पहिचान गुमाएको महसुस गर्नु र त्यसको प्रतिवाद गर्नु स्वाभाविक रहेको बताउँदै उनले भने, 'जनताले सो नामलाई शान्तिपूर्ण तरिकाले अस्वीकार गर्दा राज्यले बल प्रयोग गरेर हत्या नै गर्नु त गलत भयो नि, त्यसको तुलो मूल्य चुकाउनुपर्छ।'

त्वाहाँपरी नेपा: राष्ट्रिय पार्टीका अध्यक्ष डा. विजय सैजुले कोशीमा चलेको आन्दोलनमा आफूहरूको पूर्ण सहमति रहेको बताए। उनले देशमा बहु-पहिचान सहितको संघीयता लागू हुनुपर्नेमा जोड दिए। राष्ट्रिय ताप्सालिङ पार्टी अध्यक्ष बुद्धराज लामाले स्थानीय जनताको भावना र मर्म प्रिपरीत भएको नामकरणमा पुर्विचार गर्नुपर्नेमा जोड दिए। मगरात राष्ट्रिय पार्टी नेपालका अध्यक्ष इन्द्रबहादुर मगरले कोशीमा निर्माता र त्रिभुवन गठन गरेर नैवेद्य निर्माता र अधिकारको रूपमा रहेको राज्यालाई आधारमा नेपाली काजेस, नेकपा (एमाले), नेकपा (माओवादी केन्द्र) र तत्कालीन संघीय समाजवादी लालबीच भएको १६ बुँदै सहमतिको आधारमा नयाँ संविधान जारी भयो। तर, संविधानले आन्दोलनलाई राज्यसहितको संघीयता संघीयतासहितको संघीयता लगायतको महाभूवर्पण मुद्दा लिएको थिए। तर, त्वाहाँले गर्न सुनिश्चितता प्रदान गर्न्यो। अन्तरिम संविधान अन्तर्गत २०६४ सालमा सम्पन्न निर्वाचनद्वारा गठित वर्तमान अधिकारको राज्य पुनर्संरचना तथा राज्यशक्तिको खाँटी लिएको आधारमा नेपालको अधिकारको राज्यालाई आधारमा नेपालको अधिकारको राज्यालाई आधारमा नेपालको अधिकारको राज्यालाई आधारमा नेपालको अधिकारको राज्यालाई आ